

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Το νούμερο 31328

(Το πρώτο κεφάλαιο)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

«Περίεσχον με ὠδῖνες θανάτου. Ὠδῖνες ἄδου περιεκύκλωσάν με.»

1922.

Η Ανατολή γλυκύτατη πάντα, για σονέτο — κάτι τέτοιο. Όλα ήταν ήμερα και αβρά εκείνο το φθινόπωρο. Ο εχτρός είχε κατεβεί στην πόλη μας, το Αϊβαλί. Και στο λιμάνι είχαν αράξει βαπόρια με αμερικάνικες παντιέρες.

Διαταγή: Το σάπιο εμπόρευμα —τα παιδάκια κ' οι γυναίκες— θα μπαρκέρναν για την Ελλάδα. Μα οι άντρες, από δεκαοχτώ ίσαμε σαράντα πέντε χρονώ, θα φεύγαν για το εσωτερικό, σκλάβοι στα εργατικά τάγματα.

Η είδηση έφερε ένα δυνατό τίναγμα στους δικούς μας. Τα εργατικά τάγματα ήταν ένα μακρινό παρελθόν απ' τον Μεγάλο Πόλεμο. Είχαν γίνει θρύλος. Χιλιάδες χριστιανοί είχαν αφήσει στα

κάτεργα αυτά τα κόκαλά τους. Τα δάκρυα στις μητέρες δεν είχαν στερέψει ακόμα. Γι' αυτό, στην αρχή, κανένας απ' τα νιάτα δεν έβρισκε το κουράγιο να παραδοθεί.

Μα σιγά σιγά το πήραν απόφαση. Έναν μπόγο στο χέρι. Σα μαζεύουνταν διακόσοι- τρακόσοι άνθρωποι, τους στέλναν με συνοδεία για το εσωτερικό. Απ' την άλλη, τα βαπόρια, αραιά αραιά στην αρχή, ύστερα ολοένα πιο γεμάτα, άρχισαν να βιάζονται. Σφύριζαν. Πολλοί καπνοί. Οι γυναίκες ξεπροβόδιζαν τους άντρες τους, που οι Τούρκοι τους σέρναν στο εσωτερικό της Ασίας, μα να μπαρκάρουν οι ίδιες με τ' αμερικάνικα δεν το αποφάσιζαν.

Μια μέρα, δυο μέρες. Φοβούνταν πως έτσι τους εγκαταλείπουν. Όμως τα βαπόρια βγάζαν πολύν καπνό. Είχαν διορία, λίγες μέρες. Όποιος έμεινε, έμεινε. Σφυρίγματα, φωνές. Σιγά σιγά η θερμή ανάσα ξαπλώθηκε, χίμηξε, αλάλιασε σ' όλες τις καρδιές. Όλοι άρχισαν να βιάζονται. Αυτό είναι ο πανικός; Ήμουν δεκαοχτώ χρονώ. Δεν ήμουν εμπόρευμα για την Ελλάδα, μήτε μια οκά· μήτε λίγο σάπιο πράμα — τίποτα.

Κρυμμένος στο σπίτι μας παρακολουθούσα την τρίτη αποστολή που έφευγε για το εσωτερικό. Ήταν ίσαμε τρακόσοι άνθρωποι, σε διπλή σειρά. Πίσω τους τρέχαν έξαλλες γυναίκες. Φώναζαν όλες μαζί, μπαίναν μέσα στη γραμμή. Οι στρατιώτες τις σπρώχναν, αυτές τίποτα· ξαναγύριζαν, και λέγαν, λέγαν. Τους ορμήνευαν να φυλάγονται απ' τα βρώμια νερά, γιατί γυρίζει «λυσιντερία»· απ' το κρύο. Μια φώναζε πως το κουτάλι του το 'χει μες στο κουτί με τη ζάχαρη· μια άλλη για μια μάλλινη φανέλα κόκκινη· μια άλλη για μια χούφτα τίλιο που το είχε βάλει κάπου. Και ξαφνικά, ενώ ο λόγος ήταν για το τίλιο, τούτη η τελευταία μπήγει τις φωνές, κάτι σπαραχτικά, άγαρμπα κλάματα:

—Αχ, Χριστέ μου, δε θα το ξαναδώ!... Δε θα το ξαναδώ!...

—Παιδάκι μου, κάμε υπομονή, παρακαλούσε μια άλλη ένα παλικαράκι. Μην τους αντιμιλάς, μη σε χτυπούν...

Ήταν μια ζαρωμένη γριούλα. Στα μάτια της προσπαθούσαν να ισορροπήσουν, να βγουν μαζί μαζί, παρέα, δυο αδιαφόρετα δάκρυα. Έβλεπα κρυμμένος πίσω απ' το παράθυρο. Μεσ στην αποστολή ξεχωρίζω τον μουσικό τον Κώστα το Λέλεκα. Ήταν ένα ον μη μου άπτου, μονόφθαλμο και χλωμό — περίπου ποίημα του ΙΘ' αιώνα. Είχε αριβάρει ξαφνικά, πριν από ένα χρόνο, στον τόπο μας. Έπαιζε σ' έναν καφενέ. Η πελατεία νύσταζε. Ήταν μια μουσική — δάκρυ προτιμάτε η μειδίαμα;— χωρίς αίμα, ολοάδειανες φλέβες. Του είπαν ν' αλλάξει ρότα, να βάλει λίγο λαδόξιδο στις «πνοές». Τυλίχτηκε μεσ στο γλιτζασμένο σακάκι του κ' έδωσε με ολάκερο τον εαυτό του ένα «όχι» επίμονο και θερμό — απορούσες πώς μπόρεσε να το συντηρήσει. Έναν καιρό πεινούσε. Ύστερα τον λυπήθηκαν. Ήταν φθισικός. Ο Λέλεκας βάδιζε μεσ στην αποστολή στη δεξιά αράδα. Στα χέρια του βαστούσε το κουτί με το βιολί. Ένας άσπρος μπόγος στην πλάτη αντιδρούσε απότομα στο μαύρο σακάκι. Οι γυναίκες εξακολουθούσαν να φωνάζουν, ν' αφήνουν γεια, να δίνουν τα μωρά που κρατούσαν να τα φιλήσουν οι άντρες. Μα ο Κώστας ήταν ήσυχος. Αυτόν δεν τον ενοχλούσε κανείς. Ξαφνικά ο αξιωματικός διατάζει:

—Αλτ! Κοίταξε πλάι. Λαμποκοπούσαν χρώματα κίτρινα, κόκκινα, άσπρα — ένα σωρό οι γυναίκες που παρακολουθούσαν το θέαμα. Ήθελε να κάμει επίδειξη:

—Κάτσετε χάμου! διατάζει. Γονάτισαν. Ο αξιωματικός έστριψε το μουστάκι του κ' έφερε βόλτα, απ' τη μια άκρη ως την άλλη, τη γραμμή. Τα πεσμένα καταγής κορμιά ήταν σαν ένα ποτάμι που λούφαζε. Μια γυναίκα έχωσε μεσ στο ποτάμι ένα μωρό που έκλαιγε.

—Ουλάν, τι είναι τούτο; στέκεται με απορία ο αξιωματικός μπρος στο κουτί με το βιολί του Λέλεκα. Αυτός δεν καταλάβαινε τούρκικα, έτρεμε απ' το φόβο. Σήκωσε το μοναδικό μάτι του κ' έκαμε να χαμογελάσει. Ο αξιωματικός ανοίγει το κουτί. Και ξαφνικά, αναπάντεχα, τεζέρνει στα γέλια:

—Ουλάν, αυτό το κουβαλάς για κει κάτου;... Χα, χα, χα, χα! Για κει κάτου, ε; Το 'λεγε, το ξανάλεγε, κ' έσκαζε στα χάχανα. Όλοι τον κοίταζαν ξαφνιασμένοι. Γιατί γελά;

—Παίξε! λέει στο τέλος, σαν καλμάρησε. Οι δικοί μας γνέφουν στο Λέλεκα να σηκωθεί.

—Βάλτε τίποτα να πατήσει! φωνάζει ο αξιωματικός. Του βάλαν για ν' ανεβεί δυο μεγάλες πέτρες. Στην αρχή έτρεμε. Ένας χαμένος τόνος. Ύστερα αποτραβήχτηκε στον εαυτό του. Έκλεισε και το γερό του μάτι. Ήταν ένας σκοπός περίεργος κι ανεξήγητος. Ένα φρέσκο αίμα τινάζεται σαν κραυγή, έπειτα πάλι πέφτει· ο σκοπός γίνεται ολοένα αδύνατος, μα δε σωπαίνει, ολοένα λέει σιγά. Ο αξιωματικός γνέφει κρυφά σ' ένα στρατιώτη. Ψι -ψι. Σε λίγο του φέρνουν έναν κουβά νερό. Τον ζυγιάζει, τον παίζει λίγο. Τέλος τον σαβουρντά:

—Τσαφ! Ο Λέλεκας έκαμε να βασταχτεί, μα δεν μπόρεσε. Βιολιά, νερά, μούτρα κουτρουβάλησαν χάμου.

—Αλέστα! φωνάζει ο αξιωματικός, βαστώντας την κοιλιά του απ' τα χάχανα, για να σηκωθεί το κοπάδι. Σηκώθηκαν. Στο μούτρο του Λέλεκα έτρεχε λίγο αίμα κι ανακατευόταν με τα νερά. Το μάτι του έτρεμε συγκινημένο, σα να 'κανε ερωτική εξομολόγηση. Ξεκίνησαν. Μια γυναίκα φώναζε. Ένα μωρό. Ύστερα πολλές μαζί. Μια τρέχει πλάι σ' έναν άντρα και κλαίει. Βλέπει λίγο χώμα που είχε κολλήσει στο πανταλόνι του επειδή είχε καθίσει καταγής. Το τινάζει χωρίς να ξέρει τι κάνει.

ΤΗΝ ΑΛΛΗ μέρα έφυγε ακόμα μια αποστολή. Κατά το βράδυ, μόλις νύχτωσε, ένας κουρελιασμένος μισόγυμνος άνθρωπος έπεσε εξαντλημένος, χτυπώντας την πρώτη πόρτα στην άκρη του Αϊβαλιού. Είχε μια λαβωματιά με λόγχη στον ώμο, ήταν χωμένος στο αίμα, τα μάτια του δεν τολμούσαν να κοιτάζουν απ' τον τρόμο. Πρωί πρωί η τρομερή είδηση γέμισε όλη την πόλη:

—Σφάξαν την πρώτη αποστολή στον κάμπο του Άι -Γιωργιού! Σφάξαν την πρώτη αποστολή! Χαλασμός! Οι διαδόσεις παίρναν και δίναν. Άλλος έλεγε πως ήταν η δεύτερη αποστολή, άλλος αυτοί που φύγαν χτες. Για πολλές ώρες το περιστατικό δεν απασχολούσε κανένα με τη φοβερή του αξία, κι όλη η αγωνία ήταν να μάθει ο καθένας που είχε δικούς του ποια αποστολή ήταν αυτή που χάθηκε. Οι γυναίκες κάναν την πιο μεγάλη φασαρία.

—Είναι η δεύτερη! φώναζαν αυτές που είχαν δικούς τους στην τρίτη αποστολή.

—Δεν είναι! Δεν είναι! Δεν είναι! ολόλυζαν οι άλλες. Έρχονταν στα χέρια, σκίζαν τα μούτρα τους με τα νύχια και κλαίγαν. Τέλος το πράμα ξεκαθάρισε. Ο λαβωμένος που γλίτωσε, κάνοντας τον πεθαμένο, ήταν απ' την τρίτη αποστολή. Με το Λέλεκα. Με το λίγο χώμα που είχε λερώσει το πανταλόνι και το σκούπισαν. ΤΟ

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ τούτο έγινε σαν ένα φρένο. Στοπ. Τ' ορμητικό ρέμα σταμάτησε. Αφρισμένο, μούγκριζε ζερβά δεξιά, γυρεύοντας σωτηρία. Ήταν φανερό πως όλες οι αποστολές είχαν την ίδια τύχη. Πολλοί άρχισαν να κρύβονται. Για πόσες μέρες; Τα βαπόρια σφύριζαν και φεύγαν ολοένα. Ο στρατός άρχισε να ψάχνει τα σπίτια. Κάμποσοι απ' τα νιάτα πήραν την απόφαση και πολεμούσαν να μπαρκάρουν κρυφά. Άλλοι ντύνουνταν γυναίκες, άλλοι πλήρωναν τους σκοπούς να τους αφήσουν. Ο καθένας ό,τι μπορούσε. Πιάσαν έναν τη στιγμή που πλήρωνε το σκοπό για να

τον αφήσει να μπαρκάρει. Άμεση διαδικασία: τον τουφέκισαν επί τόπου. Άλλον ένα. Κ' επειδή ολοένα πλήθαιναν τούτοι οι «τορπιλίσοι», άμα τους πιάνανε τους κλείναν χωριστά σ' ένα υπόγειο. Γι' αυτουνούς πια ο καθένας το ήξερε πως είναι ξεγραμμένοι. Ωστόσο κάθε μέρα μαθαίνουμε πως ξέφυγε ο τάδε, ο τάδε. Έρχεται και μου τα λέει η μητέρα μου στην αποθήκη, στο υπόγειο του σπιτιού μας που έχω κρυφτεί. Το λέει πως «φύγαν, αλήθεια φύγαν», κ' εκεί που πάει να προχωρήσει κόβεται. Μένουμε και οι δυο βουβοί. Ένα σωρό μικρά ασήμαντα κομματάκια του ζου που ησυχάζουν μέσα στα δεκαοχτώ μου χρόνια βγαίνουν ένα ένα, άταχτα, παλεύουν, χτυπιούνται, κάνουν αστεία. Μια σειρά γερά δόντια, δυο σειρές — να τις χώσεις με λύσσα και να μασήσεις, ε, την τύχη ενός ανθρώπου, του τάδε, που αυτός, αλήθεια, μπόρεσε!

Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ μας ολοένα αδειάζει. Τα πράγματα έχουν σφίξει. Περισσότεροι φύλακες στο μουράγιο. Είναι κίνδυνος θάνατος να κάμεις τη απόφαση να ξεφύγεις. Θα παίξεις μονά ζυγά. Στο σπίτι μας τα μάτια όσο πάει και χαμηλώνουν πιο πολύ σαν με κοιτάζουν. Η μητέρα μου δε θέλει να φύγει απ' την αποθήκη. Μένουμε μαζί ώρες. Από μια μικρή τρύπα μπορώ να βλέπω στο δρόμο τους στρατιώτες που γυρίζουν περίπολο, ένα άλογο που περνά. Τη νύχτα ένα άστρο, μόλις σκοτεινιάσει, πετιέται ολωσδιόλου ξαφνικά, στον ίδιο τόπο κάθε βράδυ. Δεν του ήρθε η πλήξη — τράβα και πιο κάτω, παιδί μου! Δεν ανάβουμε φως για να μην προδοθούμε. Εμένα με παίρνει ο ύπνος, μα η μητέρα μου κάθεται. Από ώρα σε ώρα, με τον πιο ασήμαντο θόρυβο, πετάγουμε τρομαγμένος.

—Τι έχεις; με ρωτά ανήσυχη.

—Τίποτα. Ποντίκι ήταν;

—Ναι, ποντίκι θα ήταν. Της παραπονιέμαι πως δε μου μάθανε από μικρό να μη φοβάμαι τα ποντίκια. Με είχαν μη μου άπτου. — Μου κάματε κακό, της λέω. Αισθάνομαι το βασανισμένο πρόσωπό της να σαλεύει από πάνω μου σαν ένα ανήσυχο ζο. Δε λέει τίποτα. Μονάχα έρχεται πιο σιμά. Τυλίγει το χέρι της στο κεφάλι μου. Έτσι είναι πολύ ζεστά και ήμερα. Το περιθώριο λιγοστεύει. Δε μένει παρά μια μονάχα λύση: για να παραδοθώ, για «μονά ζυγά». Κανένας δε θέλει να μιλήσει πρώτος. Τέλος ο πατέρας μου στέλνει και φωνάζει τη μητέρα μου στην κάμαρά του. Όλοι νιώθουμε πως πρόκειται για κείνο. Μεσ στην κάμαρα μένουν κλεισμένοι οι δυο τους ίσαμε ένα τέταρτο. Ύστερα έρχονται μαζί στην αποθήκη. Η μητέρα μου φαίνεται πως έκλαψε πολύ. Σηκώνομαι απάνω. Καταλαβαίνω να χάνω το θάρρος μου. Τους βλέπω που με κοιτάζουν και οι δυο, στην πόρτα, και δε μιλούν.

—Λοιπόν..., μουρμουρίζει ο πατέρας σιγά. Στέκεται. Πολεμά να πάρει θάρρος, να δώσει το γνώριμο κρύο τόνο στη φωνή του. Τον κοιτάζω. Το ξέρω πια. Δεν υπάρχει περιθώριο.

—Αύριο, πριν ξημερώσει, θα φύγεις, θα «ταγίσω» τους φύλακες στο μουράγιο.

—Θα φύγω, πατέρα.

Η ΜΗΤΕΡΑ μου δε φεύγει πια μήτε στιγμή από κοντά μου. Βραδιάζει. Ένα ένα κατεβαίνουν στην αποθήκη και τ' άλλα τα παιδιά μας, τ' αδέρφια μου. Τέσσερα κορίτσια. Ο Θάνος είναι το μικρότερο παιδί, δέκα χρονώ. Καταλαβαίνει κι αυτό πως κάτι σπουδαίο γίνεται μ' εμένα. Όλοι είναι γύρω μου, σα να θέλουν να με προφυλάξουν. Η Ανθίππη, η μεγαλύτερη, πολεμά να κυριαρχήσει πάνου σ' όλες τις φωνές — μια προσπάθεια να δώσει θάρρος. Είναι γεμάτη καλοσύνη, την αγαπούμε όλοι ύστερα απ' τη μητέρα μας. Της λέγαμε τα μυστικά μας.

—Τα 'μαθες, μητέρα, με τους Μαντάδες; λέει, και πολεμά να γελάσει. Ντύσαν γυναίκα τον Ηρόδοτο, να τον περάσουν. Μάλιστα του βάλαν και κοιλιά, να μοιάζει έγκυος...

—Άσε τώρα τις ανοησίες! παρατηρά εκείνη αυστηρά. Αυτό έλειπε τώρα. Ο Ηρόδοτος!... Κι όμως το κορίτσι διαμαρτύρεται πως έτσι είναι. Τον είχαν, λέει, ορμηνέψει να χαμογελά άμα βλέπει κανένα σκοπό, και τούτος, μόλις είδε τον πρώτο, άρχισε να κουνιέται και να κάνει «τζα». Πάει κοντά ο σκοπός, με την ιδέα πως είναι γυναίκα για να τη βουτήξει, κάνει να της πιάσει τα φουσκωμένα στήθια, και βουτά μες στα σακούλια με τα κουρελόπανα.

—Τον πιάσαν; ρωτά η μητέρα μου.

—Εμ τον αφήσαν; Έγινε λέει, χαλασμός Κυρίου απ' τα γέλια στο μουράγιο! Πέσαν απάνω του όλοι οι σκοποί, του πετούσαν τις ψεύτικες κοιλιές, τα στήθια, κι αυτός φώναζε: Εν, δύο, τρία. Εν, δύο, τρία... Ο Ηρόδοτος ήταν ένας παίδαρος, απ' τα μικράτα του αγαθός τω πνεύματι. Στον ευρωπαϊκό πόλεμο, για να μην τον πάρουν οι Τούρκοι στα εργατικά τάγματα, οι δικοί του του είχαν κάμει έναν κρυψώνα στο ταβάνι του σπιτιού. Όταν η αστυνομία μπλόκερνε τη γειτονιά για έρευνα, να βρει κρυμμένους, του είχαν του Ηρόδοτου μάθει το σύνθημα: «Εν, δύο, τρία». Ο Ηρόδοτος, μόλις άκουγε το σύνθημα, έπρεπε να τρέξει στον κρυψώνα του. Αυτή η ιστορία βάσταξε δυο χρόνια. Το «εν, δύο, τρία» σιγά σιγά πήρε μια μόνιμη θέση στην κεφάλα του αγαθού. Όλη η ζωή του περιχαρακώθηκε σ' αυτούς τους τρεις αριθμούς. Δεν μπορούσε να ξεφύγει απ' την κυριαρχία τους. Κι όταν τέλειωσε ο πόλεμος το πράμα έγινε αστείο: πότε οι δικοί του, πότε η γειτονιά τού το πετούσαν ξαφνικά, «εν, δύο...», κι αυτός το 'βαζε στα πόδια. Όταν πάλι ο πατέρας του ήθελε να τον δείρει, ο Ηρόδοτος προσπαθούσε να τον καλοπιιάσει, όμως η γλώσσα του έδενε, δεν έβρισκε τίποτα

άλλο απ' τα νούμερα— τα πετούσε ικετευτικά, «εν, δύο», κ' έκλαιγε.

—Οι Μαντάδες φύγαν; ρωτά η μητέρα μου.

—Φύγαν, λέει η Ανθίππη. Και δεν προφτάξαν να του αφήσουν του φουκαρά του Ηρόδοτου μήτε έναν μπόγο ρούχα. Αυτή η εγκατάλειψη φαίνεται σαν κάτι φοβερό, μόλο που ξέρουμε πως όσοι παν στο υπόγειο δεν είναι να χρειαστούν ασπρόρουχα. Περνά λίγη ώρα. —Αλήθεια..., λέει πάλι η Ανθίππη. Πρέπει να του ετοιμάσουμε κ' εμείς κανέναν μπόγο. Τίποτα κινίνο...

—Για ποιόν; ρωτά η μητέρα μου.

—Για τον Ηλία, κάνει εκείνη δισταχτικά.

—Θα πάρουμε εμείς τα ρούχα του με το άλλο βαπόρι! την αποστομώνει η μητέρα σοβαρή. Κινίνο, τι να το κάμει;

—Έλεγα...

Αυτή η υπενθύμιση γεμίζει με ησυχία την αποθήκη. Υπάρχει κάτι, ένα προαίσθημα που σέρνεται, γλιστρά — είναι πολύ κρύο να το αγγίσεις. Ο καθένας πολεμά ν' αποφύγει αυτή την επαφή. Νύχτωσε πολύ.

—Ανθίππη, πάρε τα παιδιά να κοιμηθείτε, λέει η μητέρα μου. Χαδεύω το μικρό Θάνο. Το παιδί σφίγγεται στο πόδι μου. Ξεχωρίζω τα μικρά δάχτυλά του, ένα ένα, πάνω μου. Σηκώνονται να φύγουν.

—Ανθίππη..., λέει πάλι η μάνα. Κομπιάζει.

—Ανθίππη... Για κείνον τον μπόγο, λέω. Δεν πειράζει... Ετοίμασε λίγα πράματα...

—Καλά, μητέρα. Ο Θάνος γυρίζει πίσω. Πολεμά να βρει το πρόσωπό μου μες στο σκοτάδι.

—Θα βάλω κ' εγώ μια τσικολάτα, μου λέει εμπιστευτικά, να με ησυχάσει.

Η ΝΥΧΤΑ είναι ήσυχη. Σα να μην υπάρχει καν μια ανάσα κάτω από τ' άστρα — δε βρήκε τόπο. Μα αυτό δε βαστά πολύ. Μια περίπολο γυρίζει. Μιλούν δυνατά. Οι ήχοι είναι πολύ ανακατεμένοι, μπερδεμένοι. Τσα, τσου. Σίγουρα θ' ανησυχούν πολύ το ραχάτι του Θεού, που είναι ικανοποιημένος απόψε — λίγο πάνω, λίγο κάτω απ' τ' άστρα. Ένα βαπόρι σφυρίζει στο λιμάνι. Δε μπορεί παρά να 'ναι από κείνα που κουβαλούν τα γυναικόπαιδα στην Ελλάδα.

—Φεύγει για έρχεται, μητέρα;

—Τι σε νοιάζει, παιδί μου;

—Τίποτα. Περνά λίγο. Το βαπόρι σφυρίζει πιο βαθιά.

—Πρέπει να φεύγει, μητέρα...

—Έτσι θα 'ναι... Θα φεύγει... Πάλι μένουμε βουβοί. Αυτή η φυγή, ένα βαπόρι που σφυρίζει πολύ βαθιά... Απόψε δεν τολμά να 'ναι τρυφερή. Μήτε εγώ. Υπάρχει ένας φόβος να προδοθούμε συναμεταξύ μας, εγώ κ' εκείνη.

—Να κοιμηθείς, παιδί μου, λέει. Αύριο θα ξυπνήσεις πολύ πρωί.

—Θα κοιμηθώ. Συμμαζεύουμαι κοντά της, πολύ κοντά. Η θερμή τυραγνισμένη ανάσα της ακουμπά στο μάγουλό μου σα ζωντανή ουσία — να την πιάσεις με τα χέρια. Ένα ποντίκι πάλι έτριξε στο βάθος. Συγκραζόμαστε και σαλεύω.

—Δεν κοιμήθηκες; μου λέει.

—Όχι, μητέρα. Είναι τα ποντίκια. Φοβάμαι... Νιώθω το αδύνατο χέρι της να 'ρχεται με δειλία στο μάγουλό μου, σα να μην τολμά. Πολύ αργότερα, όταν έχει νομίσει πως αποκοιμήθηκα, την ακούγω που αρχίζει να μουρμουρίζει μονάχη της, σα να συνομιλεί με το Θεό. Το συνήθιζε έτσι, από παιδάκια που ήμαστε, σαν μας κοιμίζε. Στη νύχτα δεν υπάρχει πια τίποτα. Είναι μονάχα η νύχτα. Είναι, ακόμα, εγώ κ' εκείνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου.

Η φυλακή ήταν στο υπόγειο ενός σπιτιού που το χρησιμοποιούσαν για αστυνομία. Όταν μας σπρώξαν μέσα δεν ξεχώριζα τίποτα.

Τόσο ήταν σκοτεινά. Μας πιάσαν τρεις «τορπιλίσους», πριν χαράξει ακόμα, πάνου στο μουράγιο. Ο αξιωματικός, ένας αψηλός, ξανθός, με πολλά μουστάκια, βαστούσε ένα καμτσίκι και χτυπούσε μες στα μούτρα, σα να είχε πινέλο — μπογιάντιζε φουτουριστικά σχέδια. Ο ένας «τορπιλίσος», ένας γιαπιτζής, μπρος σε τούτη την ανελήτη ζωγραφική ούρλιαζε απ' τον πόνο και μιλούσε γρήγορα γρήγορα τούρκικα, ικετεύοντας τον αξιωματικό να σταματήσει.

Ύστερα, βλέποντας πως δεν υπάρχει σωτηρία, έπεσε μπρούμυτα καταγής, δάγκανε το χώμα και, όπως ο αξιωματικός τον τσαλαπατούσε δαιμονισμένα στα πλευρά, το κορμί του σπάραζε σα ν' άδειαζε ερωτικά. Ο δεύτερος, ένας τρατάρης με σταρένιο αψύ μούτρο, στεκόταν με μια ακατανόητη αξιοπρέπεια. Είχε χαμηλώσει το κεφάλι· κάθε φορά που το καμτσίκι τού όργωνε το μούτρο, έσκυβε λίγο, ένα νευρικό τικ, και πάλι το κεφάλι ερχόταν στη θέση του. Κ' εγώ, για να προφυλαχτώ, σήκωνα τα χέρια μου ψηλά, όπως κάνουν στα δράματα, ικετεύοντας.

—Σκυλιά! Γουρούνια! Άτιμο μιλλέτ! (έθνος) άφριζε ο αξιωματικός.

Πρόσταξε τους στρατιώτες του, που ήταν εκεί γύρω, να σηκώσουν και να κολλήσουν ίσα στον τοίχο το γιαπιτζή που έγλειφε τη γης. Για να μπορεί να τον χτυπά στα μούτρα. Από μακριά, σ' εκατό μέτρα τόπο, ο πατέρας μου στεκόταν και κοίταζε χαμένος.

ΣΤΟ ΥΠΟΓΕΙΟ αρχίζω σιγά σιγά, μόλις συνηθίζουν τα μάτια μου, να ξεχωρίζω. Πολλοί άνθρωποι μιλούν με χαμηλή φωνή. Καμπόσοι έρχονται προς το μέρος μας, στην πόρτα, να δουν αν τους είναι κανένας από μας γνώριμος. Δεν ξέρω κανένα. Το υπόγειο είναι πολύ χαμηλό, μόλις μπορείς να στέκεσαι ολόρθος. Δυο μικρά παράθυρα με σταυρωτά κάγκελα προς το μέρος του δρόμου. Ίσαμε σαράντα άνθρωποι. Και τρία άλογα που τρων με τέμπο. Μυρίζει καβαλίνες. Κάθουμαι. Είναι ακόμα πολύ πρωί. Ξαγρυπνημένος, τσακισμένος. Ένα δυνατό τσούξιμο στο πρόσωπο αντιδρά στην εγκατάλειψη σε μια ένεση υγείας. Πάω να χαδέψω αυτό τον πόνο και καταλαβαίνω το χέρι μου να παρακολουθεί τις ραβδωτές γραμμές που άρχισαν να πρήζονται. Οι φυλακισμένοι μάς τριγουρίζουν και μας ρωτούν πώς έγινε, που μας πιάσαν, και τα λοιπά. Φλυαρίες. Δεν ξέρω.

—Μωρέ εσύ είσαι μωρό ακόμα! μου λέει ένας. Τι θ' απογίνεις;

Η ερώτηση κάνει στους αλλουνούς την αίσθηση που πρέπει:

—Βρε μάπα, τι σχέση έχει αυτό με την ηλικία; Κ' εσύ, που τα λέμε, τι θ' απογίνεις;

—Έτσι το είπα, λέει ο πρώτος και μένει σκεφτικός.

—Κοντεύει ν' αδειάσει; ρωτά ο άλλος για το Αϊβαλί.

—Ναι, κοντεύει. —Ύστερα; —Δεν έχει ύστερα! κόβει ξερά ένας άλλος. Ένας ένας αποτραβιέται στη γωνιά του.

